Отъ дърветата на тая гора дѣлали греди, кушеци и дъски за кѫщитѣ и *жьорди* за огради на градинитѣ и ливадитѣ. Сѫщо и дърва за горене (топливо) си доставѣли отъ тая гора, и то много лесно. Повалявали на земята стройнитѣ борики, скастрювали ги и цѣли ги свлачвали съ *мазонци* при кѫщитѣ си. Оголванитѣ и опожярванитѣ мѣста разкопвали съ мотики и сѣели на тѣхъ леща, ечмикъ и овесъ. По тоя начинъ сѫ били унищожени, въ течение на 100 и повече години, горитѣ по стръмнитѣ спускове на бърдото Хаджиица. До 1850 година сѫ се виждали, тукъ, тамъ, на сѫщитѣ спускове още нѣколко самотни борики, а оттогава насамъ нито една борика е била запазена, ако не за друго, то поне за споменъ.

Родътъ на Мехмедъ Кьорходжа.

Юсеинъ беювото семейство. До 1728 година, защитници и благодѣтели на християнитѣ въ Чепеларе сѫ били подвижнитѣ гюмюрджински юрюци, а оттогава *до 1838 година* защитата поели Исеинъ беювия наследникъ Мехметъ Кьорходжа и неговитѣ славни потомци. Безъ мощната защита и подкрепа на Кьорходжовци, чепеларското християнско население, презъ време на турското владичество, не би могло толкова бърже да се намножи и да се издигне въ поминъчно и общокултурно отношение. Миналото на Кьорходжовия родъ е недѣлимо отъ миналото на Чепеларе, но за да се разбере подобре каква е била силата на Кьорходжовци и какво тѣ сѫ могли да сторятъ за напредъка на с. Чепеларе, ще изтъкнемъ тукъ, и то колкото се може съ по-малко думи, *дѣлата имъ* въ ахжчелебийската околия, защото понататъкъ тѣхнитѣ имена често ще се споменаватъ въ чепеларскитѣ събития, а по удобно е тия събития да се не преплитатъ толкова съ ахжчелебийскитѣ.

По-горе споменахме, че Исеинъ бей е билъ сестринъ

синъ на Хадъръ бея и Арсланъ бея. Лѣте Исеинъ бей дохождалъ на планината Кесариица само съсъ стадата и овчаритѣ си т. е. безъ жени и деца. Дали той е билъ раненъ или не въ Гюмюрджина, сведенията сж противорѣчиви. Едни казватъ, че билъ женenъ но нѣмалъ деца, а други твърдатъ, че никакви семейни грижи го не свързвали съ Гюмюрджина. Когато Исеинъ бей лѣтувалъ въ Чепеларе, *шьотали му* 2-3 помакини отъ с. Забрърдо. Често той ходѣлъ и по гости въ селото на прислужницитѣ си. Исеинъ бей се влюбилъ въ една хубава вдовица, сжщо негова прислужница; оженилъ се за нея и се настанилъ семейно въ Чепеларе, т. е. сталъ постояненъ чепеларски житель. Вдовицата имала две мжжки деца отъ първия си мжжь. Едното, по-възрастното, дете се наричало Исмаилъ, а другото Мехметь. Исмаилъ билъ малко гърбавъ, а едното око на Мехметя било повредено отъ *сипка* (едра шарка). Децата били много умни, та Исеинъ бей ги изпратилъ въ Пловдивъ, да се учатъ въ прочутото духовно училище при Имаретъ джамия.

Следъ нѣколкогодишно учение Исмаилъ и Мехметь се върнали въ Чепеларе съ звания *ходжи*. Чепеларци имъ прикачили и по едно прозвище. Исмаила нарекли Камбурходжа, а Мехметя — Кьорходжа. Преди смъртьта си, Исеинъ бей усиновилъ Мехметя съ пълни права на наследникъ, а на Исмаила далъ само нѣколко голѣми кжса земя въ Камбурската махала и околноститѣ й. Освенъ това Исеинъ бей подарилъ на три забордски семейства — роднини на жена му — мѣста за кжщи и градини въ сжщата махала. Исмаилъ Камбурходжа билъ назначенъ съ бератъ за наследственъ имамъ на чепеларскитѣ мохамедани, а Мехметь Кьорходжа, следъ усиновяването му, се прочулъ на всѣкжде въ Срѣдна Родопа, защото билъ много ученъ и уменъ, при това наследилъ и голѣми богатства, състоящи се

отъ хиляди овци, планини и други недвижими доходни имоти въ гр. Гюмюрджина. Малко по-кжсно Мехметь Кьорходжа се удостоилъ съ довѣрието и високата честь да бжде избранъ за войвода — управникъ на ахъчелебийската околия; а това избиране не станало по благоволение или по натискъ отъ голѣмци-управници, а по волята на самото население въ ахжчелебийската околия.

Борби въ Ахжчелебийско за голѣмство. Презъ време на турското владичество въ много вилаети, санджаци и каази сж се водили борби за голѣмство, власть и управителни седалища, но трѣбва да се признае, че първенството въ това отношение се пада на ахжчелебийската околия, особно презъ последнитѣ два вѣка (1701 до 1913 год.), таче и до днесъ. Следъ завладяването на Родопа, държавнитѣ данъци и високитѣ пасища въ смолено-ахжчелебийската околия, която на югъ се простирала до г. Ксанти, били посветени (вакъвирани) „на двата свещенни града Мека и Медина". Първиятъ турско-мохамедански войвода и настойникъ на вакъва се е наричалъ Ахж-челеби, който по занятие билъ *хекиминъ-джирахъ* (лѣкарь-хирургъ). Отъ неговото име и презиме е останало и названието на околията. Следъ смъртьта на Ахж-челеби, войводството се заемало отъ потомцитѣ му, които управлявали околията почти безъ противници до 1700 година. Обаче, следъ помохамеданването на по-голѣмата часть отъ християнското население, породили се крамоли и ожесточени борби за войводския чинъ и управителното седалище на околията. Борбата се водила, главно между два рода: Ахжчелебийци отъ Смоленъ и Хаджи Мустафовци (Х. Сюлейманци и Х. Ибрахимци) отъ село Вълчево (Сьойджюкъ). Хаджи Мустафовци били отъ юрюшки произходъ, но се оженили за помакини въ с. Вълчево и се настанили въ сегашната вълчевска Караманска маха-

ла. Хаджи Мустафовци били много богати. Тѣ притежавали обширни планини по планинската верига Роженъ—Момина вода—Чилтепе — Енхантепе, а на планинитѣ пасли хиляди тѣхни овци. Хаджи Мустафовитѣ синове Х. Сюйлеманъ и Х. Ибрахимъ построили съ свои средства величествени сводови мостове на р. Арда при селата Вълчево и Стояново (Стоянъ-кюпрюсю). Съ това свое дѣло Х. Мустафовци много се прочули, та пожелали да отнематъ войводството отъ Ахжчелебийцѣхъ и да премѣстятъ управителното седалище отъ Смоленъ въ с. Вълчево. Борбата между Ахжчелебийцѣхъ и Х. Мустафовцѣхъ продължавала 50 години. Презъ това време седалището на околията било мѣстено ту въ Вълчево, ту въ Смоленъ, а нѣколко години се застояло и въ с. Топоклу, съ висшъ представитель на властьта единъ мѣстенъ тупавичеръ, който управлявалъ околията отъ тупавицата си. Тая продължителна борба много дотегнала на населението; но висшитѣ турски управници немогли или не желаели да я прекратятъ, защото и двете страни имали свои защитници въ Гюмюрджина, Одринъ и Цариградъ. Най-сетне самото население турило край на борбата. Всички заселища въ околията избрали свои представители и ги пратили въ с. Паласъ. Представителитѣ се събрали подъ дърветата край рѣката и решили да не поддържатъ нито Ахжчелебийцѣхъ нито Х. Мустафовцѣхъ. Следъ това, единодушно избрали Мехметъ Кьорходжа за войвода и главенъ имамъ (мюфтия) на ахжчелебийската околия. Тоя изборъ билъ одобренъ и потвърденъ и отъ висшитѣ турски управници въ Цариградъ. (1750 год.)

Мехмедъ Кьорходжа приелъ да управлява смолено-ахжчелебийската околия при две условия: 1) самъ да избере мѣстожителството си и управителното седалище на околията и 2) управлението му да бжде наследствено, т. е. следъ смъртьта му, околията да се управлява по

първородство или по способность отъ синоветѣ, внуцитѣ и правнуцитѣ му. Тия условия били приети. Мехмедъ Кьорходжа опредѣлилъ за свое мѣстожителство и околийско управително седалище не Смоленъ — старото седалище — а горната махала на с. Райково, и то само за това, *защото обширнитѣ му недвижими имоти били по близо до Райково, отколкото до Смоленъ или до друго нѣкое село; а пъкъ родното му село Чепеларе заедно съ цѣлото землище, било привързано отъ незапомнено време къмъ рупската нахия, пловдивски санджакъ, и къмъ вакъва на Джадитъ Али паша.*

Мехмедъ Кьорходжа тръгналъ отъ Чепеларе за Райково съ всичката си челядь и по пѫтя миналъ презъ планината Караманджа. Райковци и други ахѫчелебийци го посрѣщнали много тържественно вънъ отъ селото. На посрещачитѣ направило силно впечатление следньото: а) новиятъ войвода билъ облѣченъ съ обикновени простички дрехи, а челядьта, слугитѣ и слугинитѣ му съ гиздилна премѣна; б) женитѣ не били забулени като другитѣ мохамеданки, а били съ открити лица и наметнати бѣли тестемеле и в) малкитѣ Кьорходжови деца и внучета, които не могли сами да се крепятъ на конетѣ, били турени въ кошове и последнитѣ привързани отъ странитѣ на конскитѣ семери. Единъ райковецъ, християнинъ, като видѣлъ това не можалъ да се стърпи, та казалъ съ високъ гласъ: „Родътъ на тоя Кьорходжа никога нѣма да се свърши и Кьорходжовци ще ни управляватъ много години". Предсказването на тоя райковецъ се сбѫднало. Кьорходжовци управлявали по наследство смолено-ахѫчелебийската околия цѣли 100 години.

Мехмедъ Кьорходжа управлявалъ околията отъ 1751 до 1779 г. когато и почнналъ. Гробътъ му и днесъ личи въ райковскитѣ мох. гробища до кѫщата на Имамци. На нагробния му камъкъ се чете надписътъ: Мехмедъ

билъ Исеинъ 1779. Презъ време на неговото управляване междуособнитѣ борби и голѣмитѣ злосторства въ околията се прекратили. Населението, особно християнското се успокоило и поминъка му се подобрилъ. Самъ Кьорходжа въ качеството си на войвода и добъръ стопанинъ още повече забогатѣлъ и разширилъ недвижимитѣ си имоти. Приживѣ той задомилъ всичкитѣ си синове и дъщери, но ги пръсналъ въ нѣколко села. Синоветѣ му Сюлейманъ и Пирага съ прекоръ Плаши пиле си съградили конаци въ Пашмаклѫ и тамъ се настанили за винаги; синъ му Жаферь Дервиша останалъ въ Райково, но следъ смъртьта му неговиятъ синъ Садъкъ се върналъ въ Чепеларе на дѣдовото и бащиното си старо огнище. И т. н. Въ Райково останалъ само най-малкия Кьорходжовъ синъ Исеинъ и нѣколко отъ дъщеритѣ му.

Следъ смъртьта на Мехмедъ Кьорходжа, за войвода, управникъ на околията се прогласилъ синъ му Сюлейманъ; но понеже конакътъ и постоянното му мѣстожителство били въ Пашмаклѫ, то и управителното седалище на околията било пренесено въ това село. Сюлейманъ, сѫщо като баща си, билъ ученъ, кротъкъ, набоженъ, милостивъ и добъръ стопанинъ, но за онова време не толкова кадъренъ управникъ. Презъ неговото 19 годишно управляване, борбитѣ за слава, първенство и управничество пакъ се подновили въ околията. Освенъ това избухнали и размирицитѣ на „хайтитѣ“ (кърджалиитѣ). Най-силенъ противникъ и съперникъ въ голѣмството на Сюлеймана билъ Хаджи Ибрахимъ отъ с. Вълчево (Соучукъ) сѫщо богаташъ и крупенъ скотовъдецъ, при това и въ приятелски връзки съ Одринъ и Цариградъ. За да запази поне номинално властьта си надъ цѣлата околия и за да се справи по бърже и по-лесно съ „хайтитѣ“, Сюлейманъ раздѣлилъ околията на два неравни по пространство и население

мюдюрлюка (участъци) — североизточенъ и юго западенъ. Сюлейманъ отстѫпилъ на Хаджи Ибрахима североизточния (Вълчевския) мюдюрлюкъ, да го управлява до като е живъ, а югозападния, който билъ по-голѣмъ задържалъ за себе си. Следъ тая спогодба и раздѣла, Хаджи Ибрахимъ разширилъ конака си въ с. Вълчево и почналъ да управлява повѣрения му мюдюрлюкъ досущъ самостойно т. е. безъ да пита за нѣщо Сюлеймана или да му се подчинява. Нѣщо повече, Хаджи Ибрахимъ се стрѣмилъ да завземе властьта и въ Сюлеймановия мюдюрлюкъ; но това не траяло дълго време. Хаджи Ибрахимъ се поминалъ и за мюдюринъ на североизточния мюдюрлюкъ се прогласилъ синъ му Хаджи Ахмедъ, обаче и голѣмството на последния не траяло дълго време. Две чети „хайти“ (кърджалии) се вмъкнали скришно въ Ахжчелеби и една нощь ненадейно нападналъ голѣмото и богато село Вълчево. Почнало се силно сбиване между хайтитѣ и вълчевскитѣ жители. Избити били много хайти и защитници, между които и двама Хаджи Ибрахимови синове, а именно Хаджи Ахмедъ (мюдюрятъ) и Хаджи Мехмедъ. Хайтитѣ надвили, влезли въ селото, ограбили го и цѣло го изгорили (1797 год.) Следъ това злосторство, управничеството на Хаджи Ибрахимовци се свършило и селото Вълчево за винаги изгубило значението си, като управително седалище на мюдюрлюкъ.

Сюлейманъ се поминалъ презъ 1798 година и за войвода на цѣлата смолено-ахечелебийска околия се прогласилъ синь му Салихага. Сюлейманъ ималъ четири сина: Салихага, Мустафа съ прекоръ Аджи ага, Лиманъ Шишманъ ага и Брахомъ бей. Салихъ ага и Брахамъ бей си съградили нови конаци въ Пашмаклѫ; Лиманъ Шишманъ ага останалъ въ конака на баща си Сюлеймана, а Мустафа Аежи ага отишелъ *наприведъ* въ Смоленъ. Салихъ ага и Аджи ага били баджанаци

и женитѣ имъ били дъщери на Мехмедъ кехая отъ Смоленъ. Лиманъ Шишманъ ага и Брахомъ бей били добри земледѣлци и скотовъдци, но нѣмали влѣчения и дарби за управници. Салихага и Аджи ага сжщо били добри стопани, но и крайни властолюбци; обаче въ нравственно отношение двамата братя не си приличали. Салихага билъ уменъ, енергиченъ, строгъ, справедливъ, великодушенъ, милостивъ и щедъръ, а Аджи ага сжщо енергиченъ и смѣлъ, но жестокъ, размирникъ и голѣмъ плячкаджия.

Следъ заемането на войводството, първата задача или работа на Салихага била да се разправи съ „хайтитѣ"; втората — да унищожи честитѣ обирничества и злосторства въ околията; третята — да изкорени или намали разврата, който въ онова размирно време се билъ разширилъ и четвъртата — да се засили стопанството и подобри поминъка на населението. За постигане на целитѣ си, Салихага почналъ да отправя до населението строги заповѣди и наредби и да налага тежки наказания дори и за най-малкитѣ престжпления. За разбойничество по друмоветѣ и въ горитѣ той застрѣлвалъ виновницитѣ; за обикновени кражби и неизпълнение на заповѣди — бѣсилъ на „Киселката" между Пашмаклж и Райково; за псувня, блудство или пошегуване съ мома и жена,—хвърлялъ виновницитѣ въ прочутата урва (пашмаклийския водопадъ), а за втезма на добитъкъ въ ниви и ливади — застрѣлвалъ виновното животно и налагалъ по гърба на притежателя му 50—100 „дрѣновици". Отъ тия Салихагови наредби и наказания се изплашили хайтитѣ, обирницитѣ, блудницитѣ и всички други покварени лица въ околията. Не уплашилъ се само Салихаговия братъ Мустафа Аджи ага. Тоя Кьорходжовъ внукъ не билъ доволенъ отъ положението си въ Смоленъ т. е. да се занимава съ овци и земледѣлие и да ходи на ловъ. На Аджи ага се пощѣло да

замѣсти брата си въ войводството или да извърши другъ нѣкакъвъ голѣмъ подвигъ, отъ който да се прочуе и още повече да забогатѣе. Съ такива мисли въ главата си, той почналъ „да рови“ и да търси съчувственици и съратници. Нѣщо повече. Аджи ага почналъ явно да се заканва на брата си и да насърчава хайтитѣ, обирниците и другитѣ злосторници. Мехмедкехаица, бабата на Салихъ ага и Аджи ага, като разбрала какво мисли и какво крои „горчивиятъ“ ѝ зетъ (Аджи = горчивъ, киселъ, лютъ), отишла въ Пашмаклж и казала на войводата Силихага.

— Дай на нова куче нѣколко села да хми сѝди (да ги управлява), защото инакъ и тебе и насъ ще изеде.

Салихага послушалъ баба си и повѣрилъ Аджи агому управлението на североизточния (вълчевския) мюдюрлюкъ. Аджи ага приелъ управлението на мюдюрлюка, но за управително седалище не избралъ изгорѣлото Вълчево, а селото Устово. Тамъ той си построилъ на хубаво и огледно мѣсто обширенъ конакъ; назначилъ си съветници и сеймене (устовци-християни и влаховци-мохамедане) и почналъ да управлява, сжщо тъй, както и братъ му въ Пашмаклж. За малки престжпления хвърлялъ виновницитѣ въ „Сурналката“, и за по-голѣми — бѣсилъ и застрѣлвалъ. Какви сж били съветницитѣ и сейменитѣ на Аджи ага представа ни дава една народна родопска пѣсень, която започва тъй:

„. . . Таку му хабер дупадна
отъ Смилен отъ Аджи ага:
Да прави Таку що прави
Отбор сеймени да сбира,
Да сбира да хи писува.
Таку са писал най-напреш,
Ду него са е записал
Торманань каладжияна
Сасъ аленине поесе
И съ чифте кубур пищоле.. . “

Аджиаговото управление, може би, се е аресвало устовцѣмъ и на околнитѣ села, но не и на самия Аджи ага. Последниятъ мечтаелъ за по-голѣми подвизи и скоро осѫществилъ мечтитѣ си. Той чулъ, че цѣлото турско царство се е размирило; че кърджалийскитѣ главатари Мехметъ Синапя, Мехмедъ Дертли, Еминъ ага, Караманафъ Ибрахимъ и други горятъ градоветѣ и селата въ България, а когато настѫпи зима се връщатъ съ голѣма плячка въ кулитѣ и конацитѣ си. Това са аресало на Аджи ага. И какво прави тоя мюдюринъ и Кьорходжовъ внукъ? Събира бърже и скришно отъ Салихага 500 „семеймене“ — помаци, българи-християне, турце, цигани и други — и повежда тая сбирщина къмъ гюмюрджинско поле за плячка и слава. Аджиаговитѣ хайти, въ съюзъ съ други хайти отъ Егридеренско, нападнали гр. Гюмюрджина, но не могли да го превзематъ и ограбятъ. Тогава тѣ въ яростьта си оплячкосали и изгорили много гюмюрджински села и колиби. Късно, есеньта Аджи ага распусналъ четата си на южнитѣ смолено-ахжчелебийски граници и четницитѣ единъ по единъ мълкомъ се вмъкнали въ селата си. Главатарятъ на тия четници „ни лукъ ялъ, ни на лукъ мирише“ сѫщо се върналъ Смоленъ и отъ тамъ въ Устово, за да продължава „мирновременнитѣ“ си работи въ мюдюрлюка.

Постѫпката и злосторствата на Аджи ага силно огорчили и разнѣвили Салихага. Въ яда си той скубалъ косъмъ по косъмъ брадата си и се чудилъ какво да стори съ едноутробния си братъ.

— Ще изловя и застрѣля всичкитѣ 500 хайти, но какво да направя моя едноутробенъ братъ и баджанакъ?, запиталъ Салихага своя секретарь Абдуллахъ ефенди.

— Ще простимъ и него и хайтитѣ му, отговорилъ Абдуллахъ ефенди. Съ това ще пожалишъ нѣколко

стотици и хиляди жени и дечица. Но ако братъ ти и хайтитѣ се опитатъ да повторятъ злосторствата, тогава бѫди безмилостенъ и прави съ тѣхъ каквото щешъ.

Така и станало. Салихага простилъ брата си и хайтитѣ му. Едновременно съ това излѣзалъ царски ферманъ, съ който били амнистирани всички родопски и други хайти, но при условия, че тѣ занапредъ ще бѫдатъ мирни и послушни жители.

Аджи ага се престорилъ на разкаянъ грѣшникъ и почналъ съ голѣмо усърдие да управлява мюдюрлюка си. Но това не траяло дълго време. Мисъльта за нови подвизи и плячка го ненапущала. Следъ една година отъ гюмюрджинския подвигъ, той събира нова чета отъ хайти и я повежда къмъ Станимака. Тая чета сполучила да ограби и изгори града. Следъ тия нови подвизи, Аджи ага се върналъ въ Ахжчелеби, но не вече тайно, а явно и тържествено, Четата си разпусналъ въ Смоленъ, но преди да я разпусне помолилъ хаититѣ си да дадатъ доброволно по нѣколко желтици отъ плячката, за построяване сводовъ мост на р. Арда въ Смолянъ.

Салихага не можелъ повече да търпи злосторствата на брата си и заповѣдалъ на бюлюкбашията си Страхина, да унищожи хайтитѣ въ околията и гнѣздата имъ въ Смоленъ и Устово. За щастие, Страхиновата задача била улеснена и ускорена. Следъ ограбването и изгорянането на Станимака, единъ малъкъ отрядъ отъ редовна турска войска, съ единъ планински тонъ, успѣлъ да навлѣзе презъ тополовския проходъ въ коритото на р. Арда. По пѫтя си войската се натъкнала на нѣколко чети отъ хайти и следъ като ги разпръснала, при Егридере и Стоянъ кюпрюсу, тръгнала отъ Топоклу нагоре по течението на р. Черна. Въ мѣстностьта Ровина при с. Търънъ, войската унищожила козарника на Аджи ага и отъ тамъ потеглила за Устово. Аджи ага съ не много сеймене билъ въ конака си. Привечерь вой-

ската заела позиции до махалата Влахово и почнала да отправя крушуми и гюллета въ вратитѣ и прозорцитѣ на Аджи-аговия конакъ.

Аджи-аговитѣ сеймене насочили шишенета си презъ мазгалитѣ на конака и почнали да стрѣлятъ срещу войската. Въ това време Салихаговитѣ сеймене подъ командата на билюкбашията Страхина влѣзли въ Устово и почнали да минаватъ рѣка Черча съ насока конака на Аджи ага. Стрѣлбата и отъ двете страни се засилила, но не траяла дълго време. Когато досущъ се смрачило, Аджи ага и сейменетѣ му сполучили да се измъкнатъ отъ обсадата и да избѣгатъ. Войската и Салихаговитѣ сеймене завзели конака и го запалили. Аджи ага, подобно на последния испански Абенсеражъ, гледалъ отъ близкия гористъ връхъ Петровица, какъ гори великолепния му конакъ и шепнишкомъ казалъ на придружащия го сейменинъ: „Всичко се сворши. Еденъ булуръ“ (каквото правишъ, такова ще найдешъ“).

Аджи ага, за когото имало царска заповѣдь, да бжде заловенъ или убитъ, дълго време се скиталъ и крилъ въ горитѣ, но като му се додѣло това скитане, една нощь скришно се вмъкналъ въ Пашмаклж и помолилъ брата си Салихага да го прости и скрие. Салихага, който по природа билъ великодушенъ и по навикъ давалъ подслонъ и прибѣжище на всѣки нещастникъ дори и на престжпникъ, ако последния се разкайвалъ и помолвалъ. приелъ брата си и го скрилъ въ оная часть отъ конака, дето живѣла челядьта му. Но и въ неволята Аджи ага си останалъ по душа и сърце такъвъ, какъвто билъ и по-напредъ. Нему пакъ се пощѣло да стане голѣмецъ и управникъ, и за да постигне цельта си. опиталъ се да убие брата си, но несполучилъ. Салихага силно се огорчилъ и разгнѣвилъ отъ постжпката на брата си и заповѣдалъ на сейменетѣ си да умъртвятъ съ гладъ или куршумъ неблагодарника и едепсизина;

но понеже никой отъ Салихаговитѣ люде не посмѣлъ да стори това т. е. да убие *братътъ* на господаря си, самъ Салихага съ единъ куршумъ прекратилъ живота на единутробния си братъ и на страшния кърджалийски главатарь (1806 год.).

Следъ изгоряването на Аджиаговия конакъ въ Устово и умъртвянето на самия Аджиага, Салихага поелъ управлението на цѣлата околия и „заличилъ отъ списъка" Устово като управително седалище на отдѣленъ мюдюрлюкъ; обаче това село си запазило значението като търговско срѣдище въ околията.

Какъ понататъкъ Салихага е управлявалъ Смолено-ахжчелебийската околия и какво той е сторилъ въ течение на 40 години за повдигането на населението въ културно и политично отношение, тукъ нѣма да се впущаме въ подробности а ще кажемъ само това: Тоя войвода не е билъ само строгъ забитинъ, но и отличенъ строитель, агрономъ, лесничей и благодетель. Той строилъ съ пари и ангария конаци, джамии, черкви, училища, сводови мостове, чушми, калдаръмени пжтища и др. Заставялъ населението да отглежда добре добитъка си и да сади въ градинитѣ и по пжтищата овощни дървета. Пазилъ като очитѣ си горитѣ и казвалъ, че ще дойде време когато едно горско дърво ще струва една желтица и за да бжде отсѣчено предварително ще се дангосва (маркира). Отнемалъ робини и прибиралъ деца сирачета — мухамедани и християни, отглеждалъ ги и задомявалъ съ свои частни средства. Не допущалъ на никого да си промѣня вѣрата, дори и доброволно.

През времe на Салихаговото управляване, християнитѣ въ Ахжчелебийско били приравнени съ мохамеданитѣ въ гражданско и политическо отношение. Каквито права и задължения имали еднитѣ, такива имали и другитѣ. Салихаговиятъ конакъ еднакво е билъ достжпенъ

и за богати и за бедни. Всѣки който ималъ работа или зоръ за нѣщо, свободенъ е билъ да се яви предъ лицето на войводата и да му се оплаче, и то презъ всѣко време на денонощието. Никой посетитель или тжжитель не е излязалъ отъ конака преди да бжде нагостенъ, ако не съ друго, то поне съ хлѣбъ сирене и млѣко. Салихага е държалъ малко званични служители — секретарь, ковчежникъ, данъченъ чиновникъ и бюлюкбашия (началникъ на сейменетѣ). Секретарьтъ и бюлюкбашията сж били мохамедани, а ковчежникътъ, данъчниятъ чиновникъ и половината сеймени — християни, смолени. Ковчежникъ е билъ прадѣдото на Пинтийци отъ с. Райково, а данъченъ чиновникъ Колю Коджабашятъ отъ сжщото село.

Салихага е билъ не само войвода-управникъ, но и едъръ скотовъдецъ и земледѣлецъ. Той притежавалъ нѣколко планини, 40 товарни мулета и коне, 150 волове и крави и 6-7000 овци. Повечето отъ управителитѣ, конярите, говедаритѣ, мандраджиитѣ и овчаритѣ на Салихаговото стопанство сж били християни-смолени и рупци. Салихага ималъ голѣмо довѣрие въ тия свои стопански служители, особно въ кехаитѣ си, които управлявали мандритѣ и стадата му. Отъ кехаитѣ му най-прочути сж били Хубчю отъ Аламидере, Стамать отъ село Пещеря и дѣдото на Харбалийци отъ село Пашмаклж.

Салихага въ нравствено отношение билъ безупрѣченъ, дори прекалено строгъ и спрямо себе си и спрямо всички люде въ домътъ му и околията. Той ималъ само една жена, която сжщо била прекалено строга въ нравствено отношение. Салихаговица не могла да търпи служители-ергене, та заставяла всѣки 20—25 годишенъ ергенъ да се задоми. Обаче когато нѣкои ергени или вдовци заявявали, че не могатъ да си найдатъ или изберать подходящи невѣсти, Салихаговица ставала посрѣдница и често заставяла мжжа си Салихага да се

намѣсва въ женитбенитѣ работи на служителитѣ, слу-
жителкитѣ и на други близки тѣмъ лица. Какъ е по-
стжпвалъ Салихага въ такива случаи, ясна представа ни
дава следната народна, хороводна пѣсня, която и
до днесъ се пѣе въ срѣдна Родопа.

Вчера е рано приминол
Приз Горну селу Дереке,
Дерекюскиен кулджие,
Млади аргатки да сбира,
Салихагому да жйонат
На високана планина.
Яга са таму сабраха,
Жйонаха, колко жйонаха,
Тйован са облак зададе,
Ситна росица посроси:
Алтон-жйолтине ракойки,
Сейменски пушки бойлие,
Кулжийски сърма пищоле,
Аргатски бели ракаве.
Салихага са размаха,
Размаха, още зарука:
— Кулжие, луди гидии,
Аргатки, млади межерки,
Форлейте сорпе извити
И паламарки шерени;
Сторите хору гулему
На широкине хармане;
Надуйте гайди сеслие,
Запейте песни жетварски!
Яга са хору залюле
Гана са фати най-напреш,
До Гана още и Стана
И Станинине дружчици.
Салихага са пувглйода
В'Ганкина снашка — силвия,

В'Ганкини коси — куприна,
В'Ганкини вешки — гайтане,
В'Ганкини очи — чиреши,
В'Ганкини бузи — ебалки;
Че си на Ганка думаше:
— Ганку лю, мари, хубава,
Ганку лю, мари, башюва,
Главена ли си или не?
— Главена, башю, главена,
С'сребаран порстен менена,
За влюдно младу копеле,
За Карлуковску терзийче.
— Ганку, лю мари, башюва,
Дйо да му, Ганку, ворниме,
Дйо да та, Ганку, зомиме,
Моему сину Тахирю.
— Ни бива, башю, ни бива;
Е си гиздило ни меням;
Е си вераса ни давам,
Нашеса вера христенска.
— Ганку лю, мари, хубава,
Аку Тахире ни рачиш,
Муржюму ща та зомиме,
Муржюму Чепеларчену.
Муржю е вакал, каматан;
Той ти е лика прилика.
— Нищо гу, башю, нищо гу
И да е вакал каматан.
Муржю е, башю, дюлгерин,
Дюлгерин, башю, тикларин
— Ганку лю, мари, башюва
Ако и Муржа ни рачиш,
Хубчюму ща та зомиме,
Хубчюму, кехайоному.
— Нищо го, башю, нищо гу

Хубчю е старец и вдовец.
—Негу щиш, башюв, да зомиш
Нему щиш измет да правиш.
Тебе е, башюв, писано,
Тебе ти, Ганку, прилега:
Кехайско коща да редиш;
Кехайски дворе да метеш;
Дребни сираци да кутиш,
Да кутиш, да хи милуваш;
Сас песни да хи приспиваш,
Сас песни да хи разбудаш!

Салихаговица на времето си е задомила много момци, моми, вдовици и вдовци и то често, въпрѣки волята на едного отъ младоженцитѣ; но въ замѣна на това, тя е давала рубата или пакъ я заставяла мѫжа си да гради кѫщи на новитѣ домовници и да имъ подарява добитъкъ и кѫсове земя, за градини, ниви и ливади. Облагодетелствуванитѣ отъ Салихаговци бедни семейства сѫ се считали тѣхни роднини и на голѣми праздници — християнски и мвхамедански — се слагали съсъ *спредавакъ*, а когато се раждало дете — съсъ *спонда*.

Погубването (обесването) на Салихага. И Салихага, както всички други издигнали се лица, еималъ завистници, противници и неприятели; но най-голѣми негови противници сѫ били; а) гюмюрджинскиятъ аенинъ Еминъ бей; б) бившиятъ билюкбашия Агушъ отъ с. Тосборунъ (сватъ на Салихага); в) Аджиаговитѣ синове Асанъ бей Сюлейманъ бей и Брахомъ бей и г) едриятъ скотовъдецъ отъ с. Горно Дерекьой, християнинъ, съ незнайно име, но съ прекоръ Царвуланъ кехая.

Вѣкой отъ тия противници билъ чувствително засегнатъ отъ Салихаговитѣ управнически дѣла, та ималъ основание да се бори съсъ страшния смолено-родопски войвода—управникъ. Гюмюрджинскиятъ аенинъ Еминъ бей билъ противникъ на Салихага, защото последниятъ

се не подчинявалъ на по-висшитѣ турски управници, а самостойно управлявалъ ахжчелебийската околия. Ажиаговитѣ синове били огорчени отъ *мижа си* Салихага, защото застрѣлилъ баща имъ — главатаря на хайтитѣ. Салихага и Агушъ били сватанаци. Едната Салихагова дъщеря била омжжена за синътъ на Агуша. По-рано Агушъ билъ Салихаговъ билюкбашия, но Салихага го уволнилъ и ето защо: Презъ време на гръцкото възстание (1821 г.), Агушъ, по заповѣдь отъ турската военна власть, билъ изпратенъ съ една дружина родопски доброволци—башибозуци да потушва възстанието въ Халкидическия полуостровъ (Маденкьойлери). Отъ тамъ Агушъ се върналъ съ нѣколко робини — християнски момичета, — отъ които една помохамеданилъ и се оженилъ за нея. Салихаговица, като се научила за тоя подвигъ на Агуша, настояла предъ Салихага да отнеме робинитѣ отъ Агуша и да ги предаде на нея. Салихага отнелъ рабинитѣ и уволнилъ Агуша отъ длъжностьта билюкбашия. Салихаговица прибрала робинитѣ въ конака си, приготвила имъ руба и ги омжжила за смоляне-християни въ Пашмаклж и другаде. Оттогава Агушъ craналъ противникъ на Салихага. Царвуланъ кехая отъ Дерекьой и Салихага били близки приятели, но приятелството имъ не траяло дълго време. Една есень, когато Царвулановитѣ стада отивали на зимовище въ гюмюрджинското поле, единъ Царвулановъ синъ, който билъ ергенъ, *ущипалъ* и зелъ китката на една устовска мома, която наливала въ харкомитѣ си вода отъ рѣката; освенъ това, Царвулановиятъ синь казалъ на момата и нѣколко неприлични думи. Бащата на момата веднага се оплакалъ на Салихага. Сеймене застигнали по пжтя виновника, откарали го въ Пашмаклж и по заповѣдь отъ Салихага, хвърлили го въ прочутата урва!

До 1830 година, Салихаговитѣ противници „ровили“ и прикрито се опитвали да свалятъ Салихага отъ

войводството, но усилието имъ не се увѣнчало съ успѣхъ. Обаче, следъ издаването на прочутия султанъ Махмудовъ Хатишерифъ, съ който се правили преобразования въ турското царство, Салихаговитѣ противници открито почнали борбата, като си служили съ всѣкакви средства, дори и съ въоржжена сила, състояща се отъ наемни албанци. По всички други обвинения, Салихага билъ оправданъ отъ висшитѣ турски управници, но когато противницитѣ му го обвинили, че той „лѣелъ топове и гюлета да се бие съ царската войска“, последицата била друга. Издаденъ билъ царски ферманъ за погубването на Салихага. Изпълнительтъ на фермана, гюмюрджинскиятъ аенинъ Еминъ бей, се изхитрилъ и писалъ Салихагому, че царьтъ му е пратилъ скжпи подаръци и знакове за 40 годишна служба, но тия знакове и подаръци за отличие трѣбвало Салихага да получи лично въ гр. Гюмюрджина. Салихага се усъмнилъ въ съдържанието на Еминбеювото писмо и не отишелъ въ Гюмюрджина; но когато получилъ второ писмо „по татаре бумбашире“, той казалъ на домашнитѣ си и на умния си секретарь Исмаилъ ефенди: — „Остарелъ самъ и не ми е милъ животесъ. Ще отида пакъ каквото ще да станува“. — Салихага тръгналъ за Гумюрджина съ 12 свои сеймени, между които билъ и Райчо Пинтиевъ отъ с. Райково. По пжтя си той раздавалъ пари на деца и бедни пжтници.

Еминъ бей посрещналъ „царски“ Салихага и го настанилъ въ правителствения конакъ. Смоленородопскиятъ войвода останалъ много доволенъ отъ Еминбеювото посрещане и гостоприемство; очаквалъ само да получи „скжпитѣ царски подаръци“. И получилъ ги. Двама джелати — циганинъ и евреинъ се вмъкнали презъ нощьта въ спалнята на Салихага, сграбчили изненадано 80 годишния родопски войвода-управникъ, стегнали ши-

ята му съ единъ каишъ, одушили го и тѣлото му изхвърлили на двора!

Салихага е погубенъ презъ месецъ септемврий 1838 година. Тѣлото му е било погребено въ гюмюрджинскитѣ гробища, край рѣка Пошпошъ.

Вестьта за погубването на Салихага произвела потресающе впечатление у всички срѣднородопци. Едни се изплашили, защото не знаели какво ще стане по-нататъкъ, други се радвали, а трети искрено оплаквали своя войвода. Но най-много скърбѣли чепеларци и пашмаклийци, защото изгубили най-силния си защитникъ и най-голѣмия си благодетель. Погубването на войвода Салихага е запаметено съ следната родопска народна пѣсня*:

Сакова лету усилну,
Усилну еце прѝтажно,
Никога не е повнену,
Никога не е бивалу.
Ферман пу ферман провадат
Ут Стамбол града гулема;
Хабер пу хабер дохада
Ут Гюмюжюне касабо,
Ут гюмюжюнскен аенин,
Ут гелиболскен кадия.
Салихагому нарочат:
— Да прави, ага, що прави,
Нах Гюмюжюне да варви,
Нах Стамбол града да иде;
Царюму да се поклони,
Царюму и везирюму.
Легнал, агуне, задремал,
Задремал, тйошку заспалъ е,
На летан денчок Гйоргювден;
Че си ми виде вав соне:
Червена руба носеше,

Постра кучия ехаше;
В' Пашмаклѫ вода тросеше,
Капка водица ни найде,
Устана да си разкваси,
Жйодана да си угаси.
Стрйосум са, ага, разбуди
И си Страхина порука:
— Страхине, билюкбашию,
Морна ма дремка налегна,
Та са принесах и заспах,
Ала се борже разбудих.
Иди, Страхине, пòрукай,
Моеног брата Лимана,
Моеног брата Шишмана.
Шишман приборза отиде,
И си агуне попита:
— Какво е, аго, станало,
Какво си, аго, упатил?
— Лимане, брате, Шишмане,
Нищо не ми е станало
И нищо ни сомъ упатилъ,
Ала ще нещо да стане.
Легнал бех, тйошку заспал бех,
Че си ми видех вав соне:
Червена руба да нося,
Постра кучия да ехам.
Врют сукацине обиграх,
Ниде водица ни найдах.
Питам та брате, Лимане,
На хаир ли е или не?
— Хайдър, аго, хайдър;
Немой са аго кахари!
Еще си думи думаха,
Агòму хабер допадна:
Татаре ми са торнали

Ут Гюмюжюне касабо;
Сноща са били вав Палас,
Довечера са в' Пашмаклж.
Агуне глава наведе
И си Шишману думаше:
— Лимане, брате, Шишмане,
Нье са сме с' тебе карали;
Дйо да са брате, сгодиме,
Дйо да са брате, простиме.
Еще си дума думаше,
Еще Лимана кудеше,
Татарски коне тропнаха
На калдароме — сукаци;
С'петали лочки правеха,
С'гоздене оган всичаха.
Татаре порти хлопнаха,
Ут коне борже слезаха,
С'чизмене вотре влезаха,
Агуне мехтюп метнаха.
Кетипче мехтюп пееше
И на агана думаше:
— Да борзаш ага да идиш
Нах Гюмюжюне касабо.
Царен е тебе пуслагал;
Царюму дуво да вдигаш!
Царен е тебе проводил
Цошена руба червена,
Сърмени бели поесе,
Синджирли нешан на шия,
Агуне глава клатеше.
И синовем си думаше:
— Сетам са, айол, сетам са,
Какви ми даре провадат;
Каква ша руба да нося
Какви нешане ще имам.

Идите, айол, идите
Нах Гюмюжюне касабо.
Дано на, айол, сгодите
Сас гюмюжюнскен аенин,
Сас гелиболскен кадия
И сас стамболскен везирин.
Ищат ли цоха алена,
Давайте сърма куприна;
Ищат ли бели грошюве,
Давайте жйолти алтоне.
— Ходихме, буба, молихме,
Ала са кимни ворнахме.
Другош с'пари са воршеше.
Сига, парине не воршят.
Теб буба, хабер провадат,
Ти да са сгадаш, да идиш,
Нах Гюмюжюне касабо,
Нах Стамбол града гулема;
Царюму да са поклониш
Царюму и везиремнем.
Мамна са ага отиде
Вав'Гюмюжюне касабо,
С'оники киши сеймене,
Сас товар жйолти алтоне.
Отиде, тамо остана . . . !
По пилце хабер проводи:
— Носите здраве нагоре,
Нагоре нах планинона;
Носите здраве децамнем,
Децамнем еще людемнем;
Носите здраве овчерем,
Овчерем еще аргатем;
Носите здраве сейменем,
Сейменем билюкбашием.
Е ща далеку да ида,

Е ща са млого забавям . . . !
Ага хаберен допадна
В'Пашмаклж селу гулему,
Писнаха бели кадони
На високине кйошкюве ;
Плакнаха малки дечинки
Вав аленине люлчици ;
Охнаха млади овчере
На високина планина ;
Тюхнаха отбор сеймене
Вав аговине кунаци.
Салйо запеха имаме
На високине минаре.
Пилцене форкат и пейот;
С'песнине думэт и плачят:
— Салихага е загинал
Вав Гюмюжюне касабо,
Вав пашовине сарае,
На високине чердаци !

Миналото на Родопа още не е добре изучено и изяснено и мжчно може да се изучи, а особно миналото презъ първитѣ 2-3 вѣка отъ турското владичество. Но при все това, много събития отъ това минало не сж забравени, защото сведения за тия събития сж били предавани отъ поколѣние на поколѣние, за да достигнатъ до наше време, макаръ откъслечно или пакъ преплетени и забъркани едно съ друго. Отъ тия сведения, които се помжчихме да разплетемъ и уяснимъ, узнаваме следното: Презъ всички по-далечни и по-близки времена и владичества, въ Родопа сж се подвизавали не малко войводи, управници и други обществени дейци, но тѣ съ дарбитѣ и дѣлата си не сж могли да се издигнатъ до такава степень, щото славата имъ да бжде трайна и паметьта имъ увѣковѣчена, или, съ други думи казано, да се издигнатъ до степень на голѣми исторически лич-

ности. Обаче, сѫщото не може да се каже за четирма родопци, а именно за Момчилъ войвода, Мехметъ Синапя, Салихага и Петко войвода Карияковъ-Калояновъ Тия родопци съ дѣлата си сѫ надминали всички други повидни родопски дейци и затова смѣло можемъ да ги наречемъ родопски великани и напълно исторически личности. Наистина, тѣхнитѣ дѣла по сѫщество сѫ се различавали, но по замисъль, стремежъ, похватъ и последици се схождали и уеднаквявали. И четирмата родопци сѫ били велики бунтовници и противници на сѫществуващитѣ държавно-правни наредби въ царствата, къмъ които родопското население е било привързано и подчинено. Момчилъ войвода се е борилъ съ византийскитѣ царе Ив. Палеологъ и Кантакузина, а така сѫщо и съ османскитѣ турци (съ Юмеръ паша). Мехметъ Синапъ разбунтовалъ всички родопци и съ своитѣ дружини, които скоро се превърнали въ хайти (кърджалии), 10—12 години върлувалъ въ Тракия и съ това разклатилъ до основи турското царство. Салихага, въ качеството си на званиченъ войвода-управникъ, се обявилъ противъ султани и везири; не признавалъ турскитѣ закони и нередби и въвеждалъ редъ, миръ и правда въ срѣдна Родопа, по свои неписани закони. А Петко войвода? Той сѫщо се обявилъ противъ турското царство и съ своитѣ чети — канковци и други родопци, дълго време тревожилъ турскитѣ управници въ югоизточна Родопа. Че споменатѣ родопци сѫ били голѣми бунтовници, за доказателства служатъ не само народнитѣ пѣсни, анегдоти и легенди, съ които родопското население е увѣковѣчило славата и паметьта на своитѣ юнаци, но и многобройнитѣ султански фермани и други писменни документи, съ които се заповѣдва да бѫдатъ преследвани и погубвани тия родопски „бунтовници, злодейци и най-голѣми душмани на турското царство“. Отъ тия „бунтовници и царски душмани“ най-симпатични на

родопското население, безъ разлика на вѣра и народность, сж били Салихага и Петко войвода. Тѣхнитѣ имена и дѣла и до днесъ се споменаватъ съ очудване дори и съ възторгъ отъ по възрастнитѣ родопци — християни и мохамедани.

Последни родопски войводи-управници. Следъ нѣколко дни отъ Салихаговото погубване, въ Пашмаклж пристигнали, съ голѣмъ салтанатъ, единъ висшъ турски чиновникъ и 80—100 сеймене и войници, повечето арнауте. Чиновникътъ билъ изпратенъ да изучи по-подробно дѣлата на Салихага; да опредѣли, съ съгласието на населението, бждещия управникъ-войвода на околията и да тури възбрана не само на Салихаговитѣ имоти, но и на имотитѣ на всички други лица — служители и сподвижници на Салихага. По заповѣдь отъ тоя висшъ чиновникъ, арнаутитѣ изгонили много грубо Салихаговото семейство отъ конака (сегашната казарма); изгонили отъ домоветѣ имъ въ Райково и семействата на Салихаговитѣ служители Димо Пинтиевъ и Колю Коджабашятъ. Следъ свършването на тая работа, отъ която се изплашили всички по видни Салихагови привърженци и приятели, дошло редъ да се посочи и лицето за бждещъ войвода. По съветитѣ и настояването на Агуша, за войвода били опредѣленъ единъ отъ четирмата синове на Аджи ага, но понеже не се постигнало съгласие кой именно да бжде такъвъ, висшиятъ чиновникъ предалъ властьта на всички Аджиагови синове, —Хасанъ бей, Сюлейманъ бей, Брахомъ бей и Еминъ бей. Единиятъ братъ изпълнявалъ войводската длъжность, другиятъ — билюкбашийската, а третиятъ и четвъртиятъ — секретарската и ковчежническата. Но надъ тѣхъ билъ поставенъ Агушъ въ качеството си на съветникъ и надзорникъ. Следъ заемането на властьта по тоя начинъ, Аджиаговци премѣстили околийското седалище отъ Пашмаклж въ Смоленъ и почнали да управляватъ околията

подъ надзора на Агуша. Обаче, тѣхното управничество не траяло дълго време. Салихаговитѣ синове Єминъ бей и Тахиръ бей, следъ 3-4 годишна разправия въ Гюмюрджина, Одринъ и Цариградъ, успѣли, съ съдействието на повечето ахжчелебийски първенци, да възстановятъ честьта и достоинството на баща си; да освободятъ отъ възбрана и конфискация бащинитѣ си имоти и да отнематъ войводството отъ Аджиаговцѣхъ. Єминъ бей, по-голѣмия Салихаговъ синъ, билъ назначенъ за войвода и седалището на околията изново било премѣстено въ Пашмаклж. Но и Єминъ бей не управлявалъ дълго време околията. Сждебната власть била отдѣлена отъ управителната. Едновременно съ назначаването на Єминъ бея за войвода, изпратенъ билъ за кадия (сждия) въ Ахжчелеби единъ цариградски турчинъ. Обаче, ахжчелебици не били доволни отъ тоя кадия, защото билъ *надутъ* (горделивъ), земалъ рушветъ и, главно, защото незнаелъ да говори *ахренски*. Ахжчелебици се оплакали дето трѣбвало и поискали смѣняването на кадията, но понеже оплакванията имъ не били зети подъ внимание, оттървали се отъ кадията съ друго средство. Една нощь, когато кадията спокойно си спалъ, неизвестно лице се вмъкнало въ спалнята му и запалило юргана (завивката) на кадията. Завивката пламнала и кадията изгорѣлъ заедно съ цѣлата кжща! Тая *хата* станала причина Єминъ бей да се откаже отъ длъжностьта войвода. На негово мѣсто за войвода билъ назначенъ видниятъ и учениятъ пашмаклиецъ Исеинъ Жюрналя, близъкъ сродникъ на Салихаговия билюкбашия Страхина. Но и неговото управничество не траяло дълго време, Жюрналятъ билъ обвиненъ и осжденъ на затворъ, за участие въ изгорямането на кадията и убиването на Димитраки Гюмюшгерданъ отъ Пловдивъ (1856 г.) Отъ тогава до 1913 г. ахжчелебийската околия управлявали външни турци съ званични титли ***каймаками***.

Мехметъ Кьорходжа и потомцитѣ му сѫ управлявали ахъчелебийската околия до 1850 година, т е. цѣли 100 години. Отъ тогава до 1913 година, многобройнитѣ Кьорходжови внуци и правнуци въ заселищата Пашмаклѫ, Райково, Смоленъ и Чепеларе, не земали прѣко участие въ управлението, но умнитѣ имъ съвети и застѫпничества винаги били изслушвани и земани подъ внимание отъ турскитѣ управници. Следъ смъртьта на Салихага, нѣкои Кьорходжови потомци почнали да *попийноватъ* ракийка, да издребняватъ и осиромашяватъ, но по-голѣмата часть отъ тия славни потомци до 1913 година бѣха си запазили всички характерни черти и веществени признаци на истински благородни, умни, добродушни и добродетелни *аги*. Тия аги сѫ били найдобритѣ приятели и доброжелатели на чепеларци, особно пакъ на родоветѣ Мурҗовци и Бѣлювци.

Раювци—Мурҗовци

Калинъ кехая Раювъ. Презъ втората половина на XIIV вѣкъ, въ седалището на ахъчелебийската околия с. Смоленъ, живѣли въ смѣсени махали християни и мохамедани. Черквата на християнитѣ била при сегашната джамия до пазаря, а джамията на мохамеданитѣ на височинката, до конацитѣ на Аджиаговитѣ наследници. Въ края на XIIV вѣкъ по-голѣмата часть отъ християнитѣ въ Смоленъ били насилствено помохамеданени. Успѣли да се запазятъ отъ помохамеданване само 10—15 семейства, между които и семействата Раювци, Голомѣховци и Гоздювци. Тия семейства избѣгали отъ Смоленъ и до настѫпването на зимата се криели въ горитѣ. Отъ тамъ бѣгалцитѣ се пръснали, за да си търсятъ други убежища. Раювци скришно се настанили въ с. Долно Райково, което съумѣло да се спаси отъ помохамеданване; а Голомѣховци и Гоздювци се промъкнали презъ гори и планини и отишли въ грѫцкото